

1. КАЛЫПТАНДЫРУУЧУ БААЛОО

Кыргыз Республикасында жалпы мектептик билимдин мамлекеттик билим берүү стандартынын 64-пунктунда төмөнкүдөй айтылат: «Форматтык баа берүү» [колдонмодо «калыптандыруучу баалоо»] материалды өздөштүрүшүнүн жекече өзгөчөлүктөрүн (ишти аткаруу темпи, теманы өздөштүрүү ыкмалары ж. б.) эске алуу менен окуучунун өнүгүүсүн аныктоо, ошондой эле ийгиликтерге жетишүү үчүн рекомендацияларды иштеп чыгуу максатында колдонулат. Мугалим форматтык баа берүүнү окутууну өз убагында коррекциялоо, пландаштырууга өзгөртүүлөрдү киргизүү, ал эми окуучулар – алар аткарган иштин сапатын жакшыртуу үчүн лайдаланат. Окуучунун өнүгүүсү окуучу аткарган конкреттүү иштин негизинде билим берүү чөйрөсүнүн алкагында окутуу максаттарында түптөлгөн белгилүү натыйжаларга жетишүү катары аныкталат»¹.

Баалоо менен окутуу бири-бирине тыгыз байланышта. Баалоонун үч түрү бар: диагностикалык, калыптандыруучу жана жыйынтыктоочу. Булар бири-бири менен тыгыз байланышта, бири-биринен көз каранды. Диагностикалык баалоонун натыйжасы болбосо, мугалим калыптандыруучу баалоону тийиштүү деңгээлде колдоно албайт. Ал эми сабак үчүрүндөгү калыптандыруучу баалоонун сапаты жыйынтыктоочу баалоонун натыйжасына таасирин тийгизет. Баалоонун бул ырааттуулугун сактоо менен окутууда жогорку деңгээлге жетишүүгө мүмкүн.

	Аныктоочу (диагностикалык) баалоо	Калыптандыруучу баалоо	Жыйынтыктоочу баалоо
Эмнени билдирет?	Окуучулардын үчүрүндөгү компетенттүүлүктөрүнүн калыптануу деңгээлин аныктоо (класстык журналга баа коюлбайт)	Бул баалоо окутуу процессинде окуучунун жетишкендиктерине байкоо жүргүзүү, талдоо, оңдоп-түзөө, мында да баа коюлбайт	Жыйынтыктоочу баалоодо мугалим окуучуга баа коёт
Качан колдонулат?	Теманын, бөлүмдүн алдында, чейректин, окуу жылынын башында, жаңы класс же окуучу менен иштеп баштаганда	Сабак үчүрүндө дайыма, үзгүлтүксүз жүргүзүлөт	Теманын, бөлүмдүн, чейректин, окуу жылынын аягында
Эмне үчүн колдонулат?	Окуучулардын өздөштүрүү деңгээлин аныктоо жана мугалимге календардык, сабактык пландарын оңдоп-түзөөгө, өзгөртүүлөрдү киргизүүгө мүмкүнчүлүк берет	Окуучулардын жетишкендиктерине байкоо жүргүзүү жана окутуу процессин (сбактардын пландарын) ыңгайлаштыруу, өзгөртүүлөрдү киргизүү, оңдоп-түзөөгө мүмкүнчүлүк берет	Окуучулар окутуу процессинде эмнелерди үйрөнгөнү жөнүндө маалымат берет

¹ <http://edu.gov.kg/ru/high-education/gosudarstvennyj-obrazovatelnyj-standart/>

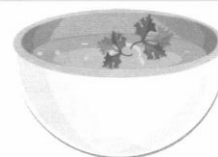
Таблицада берилген баалоонун түрлөрү предметке же класска карабастан, ар бир сабактын бөлүгү болуп эсептелет.

Диагностикалык баалоо – адатта окуу жылынын башында, теманы, бөлүмдү өтөрдүн алдында жүргүзүлөт. Дагностикалык баалоонун максаты – программа боюнча теманын, бөлүмдүн же предмет боюнча күрстүн башында окуучулар окутуу максаттарына карата салыштырмалуу кандай деңгээлде болгондугун аныктоо болуп эсептелет. Окутуу планына окуучулардын муктаждыктарына жараша өзгөртүүлөрдү киргизүү же окутуудагы, окуудагы кыйынчылыктарды алдын ала сезип, аларды жеңип чыгууга мүмкүнчүлүк берет.

Адатта мугалимдер баалоону белгилүү мөөнөттүн ичинде окуучулар өздөштүргөн билимдердин деңгээлин аныктоо үчүн жыйынтыктоочу баалоону колдонушат жана ал белгилүү мөөнөттүн аягында, мисалы, теманы өтүп бүткөндөн кийин, чейректин же окуу жылынын аягында жүргүзүлөт.

Мугалим жыйынтыктоочу баалоонун андан да жогорку натыйжаларына жетишүүнү пландаштырса, анда ага окутуу үчүн калыптандыруучу баалоого өзгөчө көңүл бурүүсү зарыл.

Ашпозчу тамак жасап жатканда даамдаганы – бул калыптандыруучу баалоо, ал эми ошол тамактын ичилгени – бул жыйынтыктоочу баалоо.

Калыптандыруучу баалор окутуу процессинин **УЧУРУНДА** окуп билим алууга өбөлгө түзөт.

- ✓ Калыптандыруучу баалоо күн сайын ар бир сабакта колдонулат.
- ✓ Окуучунун окуганын түшүнүүсү калыптандыруучу баалоонун түрдүү ыкмаларын колдонүү менен сабак учурунда бир нече жолу текшерилет.
- ✓ Калыптандыруучу баалоо баа коюу үчүн эмес, окуу процессинде пайда болгон көйгөйлөрдү аныктоо үчүн жүргүзүлөт.
- ✓ Калыптандыруучу баалоонун натыйжалары мындан аркы окутууну пландаштыруунун каражаты болуп эсептелет.
- ✓ Калыптандыруучу баалоонун ыкмаларынын ар түрдүүлүгү жана аларды ишке ашыруунун универсалдуулугу окуучуларды окуу процессине шыктандырган түрдүү сабактарды пландаштырууга өбөлгө түзөт.
- ✓ Калыптандыруучу баалоо ар бир окуучунун натыйжалуу билим алуусуна шарт түзөт.

2. КАЛЫПТАНДЫРУУЧУ БААЛООНУН КОМПОНЕНТТЕРИ

Калыптандыруучу баалоо – бул мугалимдин күнүмдүк ишинде 5 компонентти пландуу жана системалуу түрдө колдонуусу²:

Схема 1. Компоненты формативного оценивания

2.1. ЖЕКЕ ОКУП-ҮЙРӨНҮҮ ПРОЦЕССИНЕ ОКУУЧУЛАРДЫН АКТИВДҮҮ КАТЫШУУСУ

² П. Блэк, Д. Уильям. Кара күтү: анын ичинде эмне бар? Окутуу-тарбиялоо процессинин натыйжалуулугун жогорулатуу ыкмасы катары окуучулардын билимин баалоо.

Окуучулардын активдүү катышуусунун бир нече багыты бар. Алар:

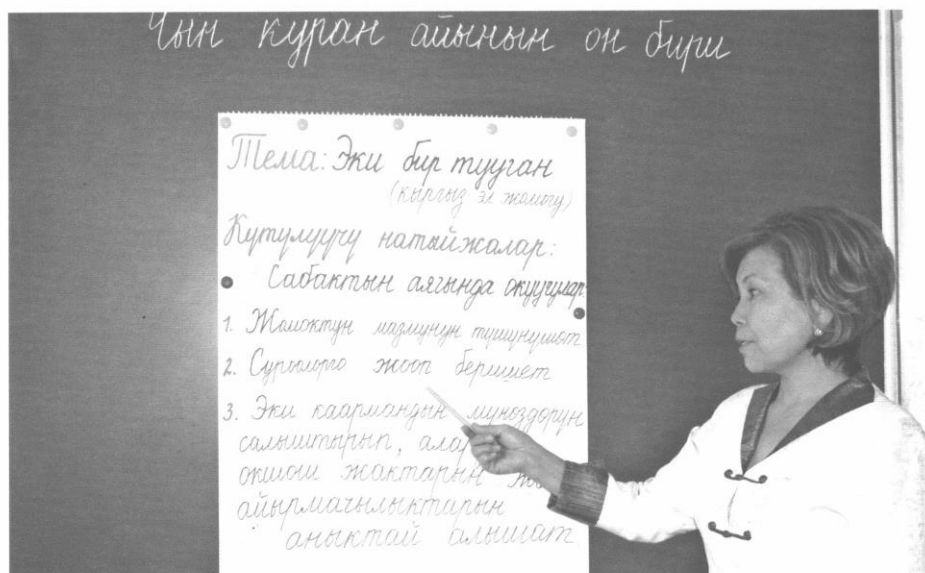
- билим алуунун максаттарын, күтүлүүчү натыйжаларды түшүнүүсү;
- окуучулардын баалоо критерийлерин билүүсү жана түшүнүүсү;
- мугалимдин окутуу ыкмаларын туура тандоосу.

Окуучунун ар бир сабактын максатын жана күтүлүүчү натыйжаларын түшүнүүсү

Сабактын максатын түшүнүү окуучунун активдүү катышуучу болуусуна шарт түзөт. Күтүлүүчү натыйжалардын туюндурулушу окуучуларга түшүнүктүү болушу керек, анткени бара-бара окуучулар күтүлүүчү натыйжаларды аныктоого катыша башташат. Мугалим күтүлүүчү натыйжаларды окуучуларга сабактын башында доскада, экранда, ватманда же башка жол менен көрсөтө алат, коюлган максаттар сабактын жүрүшүндө дайыма мугалимдин көз алдында болуп, ага жетүү деңгээлин текшерип туруу мүмкүнчүлүгүн берет.

Мисал. Мугалим өтүлө турган жомоктун «Эки бир тууган» аттуу аталышын доскага жазып, окуучулардан аны үн чыгарып окууну өтүнөт. Андан кийин окуучулар менен биргеликте сабактын күтүлүүчү натыйжаларын аныктайт:

1. Жомоктун мазмунун түшүнүү.
2. Суроолорго жооп берүү.
3. Эки каармандын мүнөздөрүн салыштырып, алардын окшош жактарын жана айырмачылыктарын аныктоо.

Сабактын аягында мугалим күтүлүүчү натыйжаларга кайра кайрылып, окуучулар менен биргеликте коюлган максаттарга канчалык деңгээлде жетишкендиктерин текшерүүсү зарыл.

Окуучулардын окуу процессине активдүү катышуусунун дагы бир маанилүү багыты – бул **окуучулардын баалоо критерийлерин билип, түшүнүүсү**. Критерийлерди иштеп

чыгуу – баалоо процессин ачык-айкын жана бардыгына түшүнүктүү болуусун камсыздайт. Аларды окуучулар менен биргеликте иштеп чыгуу – окуучулардын баалоого карата позитивдүү мамилесин калыптандырууга мүмкүнчүлүк берет.

Баалоо критерийлери менен иштөө методикасы төмөнкү тартипте жүргүзүлсө болот:

1. Баалоо критерийлерин иштеп чыгуу (мугалим өзү же окуучулар менен биргеликте).
2. Тапшырманы берер алдында окуучуларга критерийлерди берүү, зарылчылык болгон учурда мазмунун түшүндүрүү.
3. Окуучулардын тапшырманы аткарып жаткан учурда баалоо критерийлерине кайрылып туруусу.
4. Иш-аракеттин натыйжасын көрсөтүү (окуу, айтып берүү, суроолорго жооп берүү, презентация өткөрүү ж. б.).
5. Мугалимдин же окуучулардын иш-аракетин критерийлер боюнча (өзүн-өзү же бирин-бири) баалоосу.

1-мисал. Мугалим окуучулар менен бирге «Эки бир тууган» жомогун кайра айтып берүү критерийлерин аныктайт:

1. Логикалык ырааттуулукта тексттин мазмунун толук айтып берүү.
2. Түрдүү грамматикалык конструкцияларды колдонуу.
3. Сөздөрдү кыргыз тилинин нормаларына ылайык басым жана интонация менен туура окуу.

2-мисал. Мугалим окуучулар менен биргеликте «Окурман театры» көңүгүүсү боюнча презентация үчүн төмөнкү баалоо критерийлерин иштеп чыгат:

1. Текстти (интонация, тыным, басым жана тыныш белгилерин сактоо менен) көркөм окуу.
2. Окууну мимика же жаңсоолор менен коштоо.

Башталгыч класстардын окуучулары үчүн колдонулуучу **баалоо критерийлери 3–5-тен ашпашы керек** (критерийлер окуучулар үчүн түшүнүктүү болуусу шарт).

Окуучулардын окуу процессине активдүү катышуусунун дагы бир багыты – **бул мугалимдин окутуу ыкмаларын туура тандоосу**.

Мисал. «Эки бир тууган» жомогунун мазмунун окуучулардын толук түшүнүүсү үчүн мугалим «тыным жасап окуу» ыкмасын колдонот (текст менен иштөөдө «Окуганга чейин – Окуу учурунда – Окугандан кийин» стратегияларын колдонот, 5-модуль «Окуганын түшүнүү»).

Сабак учурунда мугалимдин **оюн, издеп-табуу, көйгөйлөрдү аныктап, чечүү** ыкмаларын колдонуусу окуучулардын активдүүлүгүн арттырат. Анын натыйжасында билим сапатынын көрсөткүчтөрүнүн деңгээли жогорулайт.

2.2. ӨЗҮН-ӨЗҮ ЖАНА БИРИН-БИРИ БААЛОО

Баалоо көндүмү – окуучуларга окутуу процессинде үйрөтүлүүчү турмушта зарыл болгон, өтө манилүү көндүмдөрдүн бири. Калыптандыруучу баалоо бул көндүмдү билим берүүнүн сапатына таасир тийгизе турган негизги көндүм катары колдонууну талап кылат. Каталарды байкоо, иш-аракетке карата баалоо критерийлерин колдонуу, классташынын жообун угуу – абдан татаал, бирок окуучуга зарыл болгон көндүм болуп эсептелет.

Баалоо ишмердүүлүгүнө болгон негизги талаптардын бири – бул окуучулардын өз натыйжаларын баалоо, каталарын байкоо жана түрдүү иштерге карата коюлган талаптарды билүү жөндөмдүүлүгүн калыптандыруу. Бул максатка жетүү үчүн өзүн-өзү жана бирин-бири баалоо ыкмаларын колдонуу шарт.

Келгиле, окуйбүз! *Калыптандыруучу баалоо*

Өзүн-өзү баалоо

Өзүн-өзү баалоо – бул өзүнүн күчтүү жана алсыз жактары, мүмкүнчүлүктөрү жана көйгөйлөрү жөнүндө маалыматтарды топтоп, талдоого багытталган процесс. Окуучунун өзүн-өзү баалоо көндүмү өз ишин бир катар критерийлер боюнча баалоонун негизинде калыптанууга тийиш. Аталган шартта гана окуучу өзүнүн ишин, ар бирине өзүнчө баалоо критерийи колдонулган, бир кыйла жөндөмдүүлүктөрдүн топтому катары көрө алат. Окуучу өзүнүн жетишкендиктерине өзү байкоо жүргүзө алат.

1-мисал. Мугалим «Эки бир тууган» жомогуна тиешелүү төмөнкү суроолорду алдын ала даярдап, кагазга жазып коёт. Жомоктун үзүндүсүн окугандан кийин суроолорду окуучуларга таратат же окуп берет, ар бир окуучу жоопторун өзүнө жазып алат.

- Окуя кайда болду?
- Бул жомокто ким же эмне жөнүндө баяндалат?
- Эмне үчүн _____ болду деп ойлойсуңар?
- Окуя мындан ары кандай уланат деп ойлойсуңар?
- Каармандар эмне болот?
- Бул үзүндүдө кандай ой камтылган?

Андан кийин мугалим туура жоопторду көрсөтөт же окуп берет, ал эми окуучулар өз жоопторун салыштырып, баалайт. Ошол эле учурда мугалим окуучулардын жоопторун калыптандыруучу баалоонун «жол чырагы» ыкмасын колдонот.

Бирин-бири баалоо

Калыптандыруучу баалоо окуучуларга өтүлгөн материалды бири-биринин ишин баалоо аркылуу бышыктоого, бири-биринен үйрөнүүгө мүмкүнчүлүк берет. Дагы бир артыкчылыгы – бул башкалар аткарган иштин күчтүү жана алсыз жактарын аныктоо аркылуу өзүнүн жетишүүсүн талдайт.